

44-48

220

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА

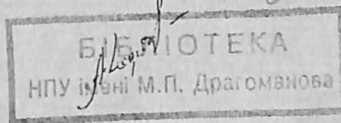
ЧЕРКАСОВ ОЛЕКСІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 37 (091): (477) «18/19»

ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИХ ОСНОВ ДОСЛІДЖЕННЯ
ІСТОРІЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ
(ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 2004

НБ НПУ

імені М.П. Драгоманова

100310598

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук, професор
Вовк Людмила Петрівна,
Національний педагогічний
університет імені М.П.Драгоманова
завідувач кафедри теорії
та історії педагогіки

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член АПН України
Ярмаченко Микола Дмитрович,
Президія АПН України, радник

кандидат педагогічних наук, доцент
Омелянчук Володимир Васильович,
Дубнівський педагогічний коледж
(м.Дубно Волинської області)
заступник директора

Провідна установа: Чернігівський державний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка Міністерства освіти і науки України, кафедра педагогіки та методики початкового навчання, м.Чернігів

Захист відбудеться "14" листопада 2004 року о 16.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, 01601, м.Київ - 30, вул.Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 01601, м.Київ, вул.Пирогова, 9.

Автореферат розісланий "6" жовтня 2004 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. Ярошенко

Ярошенко О.Г.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Актуальність теми. В умовах гуманізації суспільства і демократизації державотворення принципового значення набуває розвиток теоретичних досліджень процесів структуризації окремих галузей соціокультурних знань. Історія педагогіки як науковий напрямок і навчальна дисципліна й досі позбавлена комплексних досліджень про персоніфікованість, змістово-організаційні і суспільно-наукові умови формування її загальнотеоретичних основ. Висвітлення повної картини генезису історії освіти та педагогічної думки в Україні потребує вивчення початкового та наступних етапів науково-методичного структурування даного напрямку.

Дослідження тенденцій формування загальнотеоретичних основ історії педагогіки як наукового напрямку є актуальним у контексті формування перспективної програми розвитку національної школи, визначення завдань підготовки педагогічних кадрів. Історія освіти як важливий засіб оптимізації навчальних курсів гуманітарного профілю; надає можливості по-новому оцінити та усвідомити значення вітчизняної історико-педагогічної спадщини у світовому педагогічному досвіді. Ці знання сприятимуть прогнозуванню наукового пошуку та забезпеченню розбудови освіти у відповідності до Державної національної програми “Освіта” (“Україна ХХІ століття”), Національної доктрини розвитку освіти, законодавчих документів про школу, професійну підготовку тощо. Виключне значення для цього має вивчення архівних джерел, в яких зосереджено цінні результати пошуків і узагальнень вітчизняних учених щодо досліджуваної проблеми. Опрацювання та творче використання архівних матеріалів сприятиме об’єктивному підходу до визначення специфіки періодів дослідження історико-педагогічного напрямку знань, їх використанню у науковому пізнанні та навчальному процесі.

Протягом другої половини ХІХ – початку ХХ століття видатними вітчизняними педагогами, істориками, філософами, етнографами, філологами, громадськими й культурними діячами започатковувались спроби інформаційно-описової систематизації педагогічного знання минулого.

Через науково-орієнтований підхід і теоретичну систематизацію Д.Багалій, С.Русова, І.Франко, М.Маккавейський, М.Лавровський формулювали і фрагментарно досліджували окремі історико-педагогічні проблеми. М.Демков, В.Родніков, О.Селіханович, М.Лілеєв, намагаючись номінаційно диференціювати знання, створювали теоретико-наукові моделі історії педагогіки у контексті розробки та впровадження навчальних курсів. Обґрунтування концепції дослідження та світоглядних позицій, що впливали на розгляд наукознавчих проблем, належало авторам філософських розвідок,

праць з історії національної культури – К.Ушинському, С.Гогоцькому, П.Юркевичу, П.Редкіну, М.Грушевському, М.Драгоманову, М.Костомарову.

Дослідження Г.Жураківського, О.Дзевєріна, С.Литвинова, М.Грищенко, Б.Мітюрєва, Н.Каленіченко, В.Смаля, Н.Борисової, М.Ярмаченка збагачені загальними положеннями вивчення загальнотеоретичних основ історії педагогіки. Історико-педагогічний, фактологічний зміст, пріоритетну тематику досліджень у певні історичні періоди, історіографію історико-педагогічних знань в Україні (друга половина XIX століття – 1995 рік) аналітично і послідовно класифіковано у дисертації Н.Гупана.

Ознакою досліджень XX століття стала підготовка праць на основі сучасної методології і комплексного опрацювання джерел, критичного альтернативного опрацювання та впровадження попередніх здобутків. Теоретична розробка проблем історії педагогіки у системі “наука-суспільство-освіта”, механізмів взаємодії визначальних основ напрямку з окремими сферами суспільного буття (політикою, економікою, культурою), утвердження фактору соціокультурних особливостей, спроби удосконалення понятійно-категоріального апарату - це неповний перелік завдань, поставлених у працях українських (Л.Вовк, О.Сухомлинська, М.Ярмаченко) та російських (М.Богуславський, О.Вульфсон, О.Джурицький, Є.Дніпров, Г.Корнетов, О.Овчинников, З.Равкін) авторів. Зокрема, ученими була конкретизована специфіка розгляду історико-педагогічної тематики та можливості врахування означеного при розгляді проблем. Проаналізовано накопичені в українській науці знання з окремих історико-педагогічних напрямків у дисертаціях та працях М.Євтуха, А.Кузьмінського, Л.Попова, В.Омельчука (освіта регіонів України), Л.Вовк (громадсько-педагогічний рух), Н.Ничкало, С.Сисоевої, В.Бондаря, О.Мороза, М.Шкіля (професійна освіта), С.Золотухіної (виховуюче навчання), В.Андрущенко, І.Зязюна, Г.Волинки (філософія освіти), О.Глузмана, П.Гусака (історія закладів освіти), О.Савченко, В.Вихрущ (історія дидактики).

Однак, системний джерелознавчий аналіз формування загальнотеоретичних основ історії освіти та педагогічної думки у вітчизняній науці, інституціональне становлення її як наукового напрямку і навчальної дисципліни ще не стали предметом спеціального дисертаційного дослідження. Актуальність, нерозробленість проблеми специфіки становлення загальнотеоретичних основ історії освіти і педагогічної думки як напрямку педагогічних та історичних знань обумовили вибір теми дисертаційного дослідження: “Формування загальнотеоретичних основ дослідження історії освіти в Україні (друга половина XIX - початок XX століття)”.

Нижня хронологічна межа – друга половина XIX століття - зумовлена позитивними зрушеннями у справі вищої освіти та науки, появою дослідницьких та дослідницько-просвітницьких осередків різних напрямків науки (зокрема, психолого-педагогічної), започаткуванням пошуків структурування різних наукових галузей, початком інституціалізації знань. Верхня межа – початок XX століття (1917 рік) позначена новими світоглядно-методологічними парадигмами та педагогічними особистісно-зорієнтованими цінностями, соціокультурними змінами, функціонуванням домінанти моделювання номінаційних факторів науки, концептуальністю, появою суспільних умов для наукового осмислення, виділення національно-орієнтованих тенденцій змісту історико-педагогічних досліджень.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова і є складовою частиною комплексної науково-дослідної теми кафедри теорії та історії педагогіки “Проблеми історії педагогіки і педагогічної думки України в контексті завдань підготовки вчителя”. Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (протокол № 10 від 25 травня 2000 року) та рішенням бюро Ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології АПН України (протокол № 2 від 25 лютого 2003 року).

Об'єкт дослідження – історія освіти у контексті розвитку науково-педагогічних досліджень в Україні (друга половина XIX – початок XX століття).

Предмет дослідження – тенденції формування загальнотеоретичних основ дослідження структуризації знань з історії освіти та педагогічної думки як конкретного наукового напрямку (на матеріалах України другої половини XIX – початку XX століття).

Мета роботи: дослідити та узагальнити визначальні тенденції формування загальнотеоретичних основ дослідження історії освіти та педагогічної думки в Україні у другій половині XIX – на початку XX століття; проаналізувати характерологічні особливості предметної інтеграції історико-педагогічних знань, охарактеризувати процес та особливості становлення термінологічного апарату даного напрямку науки у визначених хронологічних вимірах.

Основні завдання дослідження:

- вивчити наукові та соціально-педагогічні умови предметної диференціації, інтеграції, систематизації та змістового структурування історико-

педагогічних знань в Україні у другій половині XIX – на початку XX століття;

- з'ясувати етапи та пріоритетні тенденції становлення загальнотеоретичних основ історії освіти та педагогічної думки впродовж досліджуваного періоду;
- дослідити процес інституціалізації проблеми;
- визначити сутнісні ознаки та специфіку особливостей знань про історію освіти, поступальність узагальненого осягнення освітнього процесу, його персоніфікований та історіографічний паліатив;
- охарактеризувати особливості науково-теоретичної спадщини авторів та зміст історико-педагогічних джерел, через які прослідковується пріоритетність тенденцій формування загальнотеоретичних основ історико-педагогічних досліджень.

Теоретичну основу дослідження складають сучасні досягнення у галузях педагогіки, психології, філософії, соціософії, філософії освіти, історії, релігієзнавства, етнографії та ін.

Визначаючи **методологічну базу дисертації**, ми обрали: концепцію цивілізаційного та культурологічного підходів до вивчення історії педагогіки, узагальнені ідеї яких сформульовано у загальнометодологічних, філософських, історичних працях Д.Тойнбі, К.Ясперса, В.Крем'я, В.Андрушенка, М.Михальченка, І.Зязюна та ін.; теорії педагогічних систем у контексті цивілізаційного підходу як стерженевої основи історико-педагогічного процесу, які викладено у теоретичних дослідженнях М.Богуславського, О.Вульфсона, О.Сухомлинської, М.Ярмаченка, Л.Вовк, Г.Корнетова, М.Богуславського, О.Джуриного та ін.; принципи культурологічного підходу, що сформульовані у працях В.Горського, С.Кримського, М.Поповича, В.Табачковського, М.Ткачук і передбачають розгляд наукових ідей через призму реального суб'єкта історико-педагогічної творчості, який знаходиться під впливами світоглядних, теоретичних та історичних детермінант, своєрідно віддзеркалюючи у власній особистості науку й культуру своєї доби.

Основу концептуальності дослідження склали фундаментальні праці визначних українців минулого - Г.Сковороди, К.Ушинського, М.Драгоманова, М.Грушевського, С.Русової, А.Макаренка, В.Сухомлинського, документи, архівні джерела, сучасні дослідження з історії вітчизняної психолого-педагогічної думки та шкільництва в Україні. Важливими для розгляду були ідеї морального ідеалу представників духовно-педагогічної школи (П.Юркевич, Г.Ващенко та ін.), трансформовані у теоретичні побудови праць з історії освіти.

Методи дослідження. У роботі використані такі методи: загальнонаукові, соціально-гуманітарного, педагогічного та історичного знання. Перші передбачають дотримання мети науковості, об'єктивності, деполітизованості, історизму, казуальності, світоглядності, плюралізму, альтернативного підходу до розгляду історико-педагогічного процесу, класифікації та типологізації. З методів соціального знання використано комплексний багатофакторний аналіз, системність, синтетичні підходи наукознавства. Діяльнісний підхід (наука-єдність знання і педагогічної діяльності) надав можливості проаналізувати соціокультурну зумовленість розвитку конкретного напрямку, характеристику механізмів застосування культурних традицій у формуванні загальнотеоретичних основ історії освіти. Відповідно до характеру обраної теми використовувався герменевтичний метод. Дослідження першоджерел проводилось у контексті історико-культурної доби, визнання невичерпності автентичності тексту, співвідношення до сучасних оцінок, неперервності традиції тощо. Використано також методи, традиційні для історико-педагогічних досліджень: історико-порівняльний аналіз та систематизація архівних документів та літературних матеріалів, теоретичне узагальнення, проблемно-хронологічний, історико-структурний, статистичний, ретроспективний. Це дозволило глибше усвідомити значущість окремих аспектів при структуризації, визначення теоретичного компонента із системи інформаційних знань історико-педагогічної спадщини України другої половини XIX – початку XX століття.

Джерельну базу дисертації складає наукова спадщина вітчизняних учених другої половини XIX – початку XX століття. Об'єктом аналізу є як їх друковані праці, так і не введені до наукового обігу рукописні тексти з історії педагогіки, щоденники, нотатки тощо (понад 50 джерел). При підготовці дослідження використано фонди архівів: Центрального Державного Архіву Історії України (ЦДІАУ), Державного Архіву Києва (ДАК), архіву Київської Духовної Академії. Опрацьовані документи Інституту рукописів Наукової бібліотеки України імені В.І.Вернадського (ІР НБУВ), що відтворюють генезу діяльності закладів науки та освіти, окремих учених (14 фондів). Вивчалась періодика, мемуарна та художня література. Використані періодичні видання другої половини XIX – початку XX століття (“Вестник воспитания”, “Киевские губернские ведомости”, “Киевлянин”, “Киевская старина”, “Основа”, “Русская Старина”, “Журнал Министерства народного просвещения”, “Русская школа”, “Світло”, “Вільна українська школа” та ін.). Опрацьовувались довідники та енциклопедії, бібліографічні покажчики періодичних видань досліджуваного періоду тощо. Отже, палітру дослідження склали різноманітні за формою

(архівні та опубліковані), змістом (офіційні та персоніфіковані), характером і походженням джерела.

Наукова новизна дослідження. Вперше у вітчизняній педагогічній науці на основі порівняльного аналізу, залучення бази фактологічного матеріалу виділено етапи, проаналізовано та структуризовано характерологічні особливості тенденцій формування загальнотеоретичних основ становлення та розвитку історико-педагогічного напрямку знань у другій половині XIX – на початку XX століття. Узагальнено творчий доробок дослідників проблеми систематизації історико-педагогічних знань у співставленні із загальним станом зарубіжної та вітчизняної науки.

Вперше введено до наукового обігу нові та маловідомі факти, ідеї, концепції, пріоритети, імена тощо; виявлено чинники інформаційного, змістового, номінаційного формування концептуальних основ вітчизняної історії педагогіки, вплив на проблему інтеграції світового та регіонального імперативів; охарактеризовано процес інституціалізації історії педагогіки на терені України, динаміку її науково-методичного становлення як самостійної наукової галузі та змісту знань.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що проведений об'єктивний аналіз та систематизація джерел сприяють створенню основи для подальших наукових розробок у галузі історії вітчизняної освіти та педагогічної думки; забезпечують комплексне використання досягнень історико-педагогічної науки другої половини XIX – початку XX століття у сучасних умовах. Результати дослідження можуть бути використані: для удосконалення змісту навчального курсу історії педагогіки за рахунок більш ґрунтовного ознайомлення з еволюцією історико-педагогічного процесу; у лекційних курсах і семінарських заняттях з вітчизняної історії, історії філософії, історії культури, історії релігії, етнографії, народознавства, краєзнавства; у розробці нових методик викладання історії педагогіки; при написанні дисертаційних досліджень, у процесі створення концептуально нових підручників і посібників з історії педагогіки, історії української науки і культури, тощо.

Особистий внесок автора. У навчальному посібнику, написаному у співавторстві з Вовк Л.П., Падалкою О.С., дисертанту належать статті, присвячені С.Гогоцькому, В.Доманицькому, Ф.Зеленогорському, М.Лавровському, М.Лілесву, М.Маккавейському, С.Миропольському, Г.Попову, В.Роднікову, А.Степовичу, Ф.Титову, К.Харламповичу, П.Юркевичу, В.Різниченко. Авторськими є бібліографічні покажчики праць учених, які представлені на сторінках «Систематизатора».

Достовірність результатів дослідження та його основних висновків забезпечується методологічною та теоретичною обґрунтованістю вихідних положень дисертації; комплексним розглядом проблеми, застосуванням системи наукових методів дослідження, адекватних його об'єкту, предмету, меті та головним завданням.

Апробація роботи та впровадження одержаних результатів. Результати дисертаційного дослідження викладалися автором на всеукраїнських та регіональних конференціях (Ялти, 2000 р., Сімферополя, 2001 р., Києва, 2002 – 2004 рр.), щорічних, звітних науково-практичних конференціях викладачів Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (2001 – 2004 рр.). Матеріали дисертації ввійшли до посібника для студентів педагогічних навчальних закладів “Персоніфікований систематизатор-хрестоматія досліджень генези історико-педагогічних знань в Україні (II пол. XIX – поч. XX ст.)”, обговорювались на засіданнях та науково-методичних семінарах кафедри теорії та історії педагогіки НПУ імені М.П.Драгоманова (1999 – 2002 рр.) і кафедри педагогіки Кримського державного гуманітарного інституту. Авторські дисертаційні матеріали використовувались при читанні лекцій та проведенні семінарських занять у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова на філологічному (довідка № 07-10/1417 від 17.05.2004 р.), соціально-гуманітарному (довідка № 07-10/1416 від 17.09.2004 р.), вечірньому (довідка № 07-10/1418 від 17.09.2004 р.); у Глухівському державному педагогічному університеті (довідка №1694 від 31.03.2003 р.); в процесі проведення уроків з історії України у загальноосвітній школі №2 I – III ступенів м.Ялти Автономної республіки Крим (довідка № 328 від 21.04.2003 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 5 одноосібних статей у фахових виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційне дослідження складається із вступу, 3 розділів, загальних висновків, списку використаної літератури та джерел (333 позиції). Обсяг роботи – 198 сторінок, основна частина дисертації – 172 сторінки. У дисертації представлено 7 таблиць на 11 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** характеризуються основні елементи наукового дослідження, обґрунтовується актуальність проблеми, розкривається концепція дослідження, проаналізовано загальний стан його розробки у наукових працях з історії педагогіки та інших напрямків педагогічної, історичної, філософської наук;

сформульовано мету, об'єкт, предмет, завдання, методи дослідження, вихідні методологічні положення; зазначається наукова новизна та практична значущість; викладено внесок дослідника, у праці, опубліковані в співавторстві, форми апробації та впровадження одержаних теоретичних результатів.

У першому розділі **“Історія освіти та педагогічної думки у контексті світоглядно-гуманітарних пріоритетів епохи”** здійснений історико-генетичний аналіз пропедевтичного етапу становлення історії освіти в Україні як наукового напрямку; подано характеристику основних соціокультурних умов, що сприяли започаткуванню формування загальнотеоретичних основ історико-педагогічного дослідження.

До середини XIX століття історія освіти розвивалась переважно у контексті загальногуманітарних, суспільних знань, зокрема, філософського, релігійного, історичного, літературознавчого, антропологічного тощо. IX – XIII століття характеризувались наявністю окремих відомостей про стан освіти, виховання, педагогічної думки у змісті морально-релігійної та літописної літератури. Розгортанню науково-пізнавального та освітнього процесів в Україні у наступних XIV – XVII століттях сприяла орієнтація української культури на Захід. Це вирізняло плюралізм і поліфонізм української думки. Розвиток історико-педагогічного знання впродовж XIV – XVII століть характеризувався кількісними ознаками: поглибленням джерельної бази та диференціацією тематики досліджень.

Звернення до історико-педагогічної проблематики в Україні у другій половині XVIII – на початку XIX століття обумовлювалось практичними потребами організації школи. Значну увагу вчені – М.Максимович, Г.Полетика, Г.Кониський приділяли дидактичній спадщині Платона, Аристотеля, Я.А.Коменського, Дж.Локка. Педагогічні погляди французьких просвітників – Вольтера, К.Гельвеція, Д.Дідро фрагментарно досліджувались Г.Козицьким, Я.Костенським, Т.Щербицьким. У творах українського філософа Г.Сковороди були систематизовані та конкретизовані світові педагогічні цінності: народна мудрість Сходу, демократичні засади античної культури, традиції народного сектанства епохи Середньовіччя, педагогічні новації Реформації тощо. Такий концептуальний синтез забезпечував розвиток прогресивної педагогічної теорії. Наприкінці XVIII - початку XIX століття у працях П.Кеппена, І.Тимківського, М.Бантиш-Каменського започатковувались спроби створення змістовної основи історії освіти, визначались пріоритетні методи наукових досліджень: архівно-описовий, статистичний. Характерною традицією написання праць гуманітарного спрямування у першій половині XIX століття стало вміщення документальних додатків до монографій, науково-

популярних видань, які розширювали і поглиблювали фактологічне підгрунтя системи знань, що поступово набирала ознак окремого наукового напрямку - історії педагогіки

У дисертації визначається, що на становлення і розвиток історії освіти та педагогічної думки впливав динамізм, суперечності соціально-політичних та культурологічних чинників, що опосередковано визначали напрямки розвитку вітчизняної педагогічної науки.

В роботі доводиться, що пріоритетними напрямками спеціальних досліджень авторів XIX – початку XX століття – Б.Грінченка, М.Лавровського, С.Голубєва, С.Миропольського, К.Харламповича, П.Петрушевича та ін. є історія вітчизняного та зарубіжного шкільництва, діяльність окремих навчальних закладів, персоніфіковані розвідки тощо. Опрацювання тематики вказаних номінацій розвивалось від публікації самих першоджерел та історико-статистичних оглядів до написання епізодичних коментарів і видання систематизованих аналітичних матеріалів. Зміст та характер викладу проблем віддзеркалював загальнопедагогічні та соціальні переконання учених, їх схильність до конкретного наукового підходу (державно-ідеологічного, національно-орієнтованого), що свідчило про систему поглядів автора на історію вітчизняного освітнього процесу. Для державницько-ідеологічних досліджень були притаманні емпіричність та епізодичність; праці відзначались чіткою прагматичною спрямованістю. Подібний підхід не сприяв виокремленню специфіки регіонального історико-педагогічного процесу на українських територіях. Останній розглядався у контексті розвитку російської державницької педагогіки. Принципово новим у висвітленні питань історико-педагогічного характеру на початку XX століття став український національно-орієнтований підхід. Після розмежування ментально-орієнтованими дослідниками - М.Грушевським, Б.Грінченком, С.Русовою, В.Доманицьким, І.Франком історії педагогіки на українську та російську започатковано формування наукових засад вітчизняного історико-педагогічного напрямку. Національно-орієнтований підхід сприяв узагальненню надбань історії освіти в контексті регіонального, соціально-філософського розвитку української культури у поєднанні зі світовим історико-педагогічним процесом.

Спеціальні історичні розвідки характеризувались застосуванням конкретно-історичного підходу до вивчення проблем на основі найширшого використання історико-педагогічних джерел. Вважалося при цьому, що саме в першоджерелах містилось усе необхідне для вирішення пізнавальних завдань науки. Повне позбавлення дослідження власного “я” як носія суб’єктивних, “позаджерелознавчих” знань, було притаманно для епохи. Плюралізм підходів, на яких базувались праці, характеризує позитивні зміни у формуванні

історико-педагогічних концепцій, послідовність та спадкоємність магістрального спрямування у пізнанні сутності конкретного напрямку знань.

У другому розділі **“Характерологічні основи предметного становлення історико-педагогічних знань”** розкриваються особливості історико-педагогічних джерел, через які прослідковується пріоритетність тенденцій формування загальнотеоретичних основ і змісту історії освіти.

На прикладі розгляду конкретних номінацій з'ясовується, що висвітлення історії навчальних закладів розвивалося від написання історико-статистичних нарисів за академічними роками до створення самостійних узагальнюючих досліджень. У контексті характеристики діяльності окремих навчальних закладів автори (Д.Багалій, М.Петров, О.Маркевич, І.Франко) намагались показати динаміку навчально-виховного процесу. Через періодизацію історії закладів освіти та висвітлення особливостей кожного етапу їх діяльності означувалася систематизація та специфіка загальнотеоретичного знання. У працях С.Русової, І.Кревецького, С.Буди (Львівський та Чернівецький університети), В.Різниченка (проект Батуринського університету) започатковано принципово нові національно-орієнтовані позиції системного вивчення історії вищої школи. У дослідженнях О.Кістяківського, В.Піскорського здійснена спроба змістового структурування історії розвитку зарубіжної вищої та середньої школи.

Через персоніфіковане вивчення історії освіти та педагогічної думки впродовж досліджуваного періоду формувались нові підходи щодо історико-педагогічної репрезентації особи. Набирало актуальності акцентування на висвітленні внутрішнього світу педагогів минулого, деталізації положень авторських педагогічних концепцій. Окреслювались принципи відбору педагогічної персоналії. Характерною тенденцією досліджень С.Русової, М.Маккавейського, М.Лавровського стала переорієнтація від ізольованого розгляду особистого становлення та педагогічної діяльності діяча до аналізу оточуючого середовища.

Серед характерних особливостей праць з історії зарубіжної освіти виділяємо: компаративну спрямованість змісту досліджень, орієнтацію на використання позитивного досвіду зарубіжної педагогіки тощо. Увага авторів до педагогічної спадщини античності розширювала граничні і змістовні межі історико-педагогічного дослідження. Зокрема, слід відзначити одне з перших педагогічних визначень терміну “калокагатія” у працях С.Гогоцького. Спроби узагальнення та систематизації зарубіжного досвіду освіти та виховання спонукали до теоретичних визначень історико-педагогічного характеру (П.Редкін).

Комплексний аналіз змісту узагальнюючих праць, здійснений у дисертації, розкриває ознаки започаткування процесу узагальнення, структуризації тематики з історії освіти, характеризує особливості інституціоналізації історико-педагогічних знань. Так, поряд із традиційним способом висвітлення історико-педагогічних феноменів за хронологічним принципом у М.Демкова, В.Роднікова, О.Селіхановича, здійснювались спроби застосування проблемного підходу (П.Юркевич, С.Гогоцький). Праці характеризувались послідовністю, аргументованістю, порівняннями з особливостями розвитку зарубіжної педагогічної науки. Започаткування історіографічного аналізу історико-педагогічних проблем засвідчувало науковий, ретроспективний підхід до висвітлення матеріалу.

Використовуючи широку базу фактологічних даних (зокрема, архівні документи та рукописи історико-педагогічних курсів вітчизняних авторів), у дослідженні здійснено аналіз викладання історії педагогіки як навчальної дисципліни в закладах Києва, Харкова, Одеси, Львова, Ніжина. Автори лекцій приділяли значну увагу першоджерелам, новітній психолого-педагогічній, філософській літературі, формуванню мовленевої культури студентів, вихованню в них звички до систематичної розумової діяльності. В авторських курсах В.Роднікова, М.Лілеєва значне місце приділялось означенню теоретичних основ вивчення історії освіти. Розгляд педагогічних явищ подавався у взаємозв'язку з філософськими позиціями персоналій. Це формувало і певний філософсько-історичний підхід до викладання предмету. Слід визначити плюралізм у підходах до структуризації навчального матеріалу: традиційний, за тематико-хронологічним планом (Ф.Зеленогорський, М.Маккавейський); за методом концентрування курсу навколо окремих визначальних, на думку автора, тем (М.Лавровський, В.Івановський). Особлива увага приділялась характеристиці етапів розвитку зарубіжної педагогіки. На думку авторів, критичне вивчення зарубіжної педагогічної спадщини сприяло позитивному розвитку вітчизняної освітньої теорії та практики. Історія вітчизняної педагогіки викладалась, переважно, через персоніфікований підхід. Про об'єктивність вивчення матеріалу лекцій з історії вітчизняної педагогіки свідчить той факт, що автори акцентували увагу на впливі української освіти на російську через запозичення росіянами певних положень вітчизняної педагогіки (М.Лавровський, Ф.Титов). Як показало вивчення історико-педагогічних джерел, в лекційних курсах вчених-педагогів домінувала проблемність у викладі навчального матеріалу. Це спонукало слухачів до власних роздумів. Представниками перших узагальнюючих робіт проводився пошук співвідношення загальнолюдських і національних засад розвитку

освіти, відокремлення їх від державницьких орієнтирів домінуючої офіційної ідеології.

У розділі «Тенденції становлення термінологічних основ історико-педагогічного напрямку наукових знань» розкриваються особливості формування понятійно-категоріального апарату історії освіти, характеризується варіативність періодизацій історико-педагогічного процесу. Виділено, як структуротворчі: варіанти дефініції предмета, завдань, функцій та періодизації історико-педагогічного процесу. Характеризуються принципи розгляду історико-педагогічних проблем у працях вітчизняних авторів, яких можна віднести до числа початківців конструювання та вивчення загальногуманітарних наук

Спрямованість у конкретному напрямку поглядів П.Редкіна зводилась, зокрема, до потреби осмислити суть історії освіти як галузі наукових знань, встановити характер її взаємозв'язку з філософією та педагогікою, вдатися до спроби розробки термінологічного апарату.

Професор Київського університету С.Гогоцький у контексті історико-філософських досліджень характеризував загальнотеоретичні основи природи історико-наукового знання. Розмірковуючи над методом історії освіти та виховання, учений писав, що для усвідомлення змісту та поступальності розвитку історико-педагогічного процесу необхідне комплексне застосування аналітичного та синтетичного методів. На думку С.Гогоцького, усталене використання аналітичного методу в працях сучасників, обумовлювало домінування тематико-хронологічного підходу у висвітленні освітніх проблем. Серед актуальних науково-теоретичних завдань історико-педагогічної науки автор визначав розробку її наукового інструментарію (формулювання дефініції історії, розробка методики досліджень, типологізація історико-педагогічної літератури). До пріоритетних питань належали аналіз зв'язків історії освіти з іншими науками гуманітарного профілю, характеристика історико-педагогічної літератури та першоджерел.

Узагальнений аналіз проблеми засвідчує, що у дослідженнях здійснювались спроби систематизації теоретичних основ історії освіти. Використання архівних джерел, навчальних програм, узагальнюючих досліджень свідчить про наявність різних підходів щодо місця історії педагогіки серед гуманітарних наук. Нами були конкретизовані автори, які вважали історію педагогіки частиною педагогічної науки (М.Демков, С.Гогоцький, А.Степович), або відносили історію педагогіки до загальної історії (М.Лілеєв, Ф.Титов), історії культури (О.Барвінський). На відміну від зазначених підходів у працях В.Роднікова та Г.Попова обґрунтовувалась думка про окреме місце історії педагогіки серед гуманітарних знань.

Переважна більшість авторів характеризувала предмет історії педагогіки як процес накопичення наукових знань, а мету – як знання про генезис та трансформацію педагогічних явищ та теорій. Наукове значення авторської дефініції В.Роднікова полягало в тому, що автор чітко вказував на історію педагогіки як самостійну галузь наукових знань, виділяючи при цьому теоретичний аспект у визначенні її предмета (процес накопичення знань, поступовий характер генези історико-педагогічних знань). Водночас, ученим не розкривалась специфіка предметних характерологічних ознак (звідси ототожнення предмета та об'єкта історії педагогіки), відсутність у визначенні основної гносеологічної орієнтації науки, яку складає пізнання законів та закономірностей відповідного об'єкта. У дефініції С.Гогоцького вперше зазначалось, що історія педагогіки конкретизує закономірності виникнення та розвитку освітніх систем, висвітлює обумовленість їх змісту конкретними історичними та культурними обставинами. Водночас, автором елімінувалось питання про те, які за характером та рівнем закономірності вивчає дана дисципліна. Залишалось невизначеним і трактування терміну «закономірність», під яким розуміють, з одного боку, систему законів багатоякісного об'єкта, а з іншого, початковий етап вивчення його характеристик. Розглядаючи завдання та функції історико-педагогічного напрямку, вітчизняні автори - М.Демков, М.Лілеєв, Г.Попов та ін. вважали, що першим завданням історії освіти повинно бути встановлення відомостей про життєдіяльність, духовний розвиток та вчення окремих педагогів. На підставі цих відомостей слід відтворити залежність їх вчень від концепцій попередників, загальнокультурних характеристик доби та їхніх індивідуальних особливостей. Заключним завданням має бути розкриття значення педагогічних систем в історичному розвитку педагогіки.

Аналіз історико-педагогічної літератури довів, що у досліджуваній період певну увагу автори приділяли й проблемі структурування етапів історико-педагогічного процесу. Ми виявили декілька критеріїв періодизації: тематико-хронологічний що співвідносився з відповідними етапами загальної історії (М.Демков, Г.Попов, О.Белявський), синхронний розгляд світового та вітчизняного історико-педагогічного процесу (О.Селіханович). Разом з тематико-хронологічним розвивався й проблемно-хронологічний підхід (наприклад, історичний аналіз виховного ідеалу у різних народів тощо). При цьому, кожна із досліджуваних тем розглядалась на основі принципу історизму за суворю хронологічною послідовністю, з урахуванням якісних особливостей розвитку проблеми у різних країнах та регіонах (П.Юркевич).

Таким чином, у працях вітчизняних авторів паралельно із науковою інтерпретацією філософії у контексті розвитку загального гуманітарного

напрямку науки відбувалась систематизація історико-педагогічного досвіду, поступово розроблялась теорія історико-педагогічного процесу, формулювалась проблема цілей та форм наукового дослідження, тобто формувався понятійно-категоріальний апарат історії освіти та педагогічної думки як наукового напрямку та навчальної дисципліни.

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі вивчення педагогічної, історичної, історико-педагогічної, філософської, історико-психологічної, соціально-філософської літератури та інтерпретації архівних джерел досліджено та зроблено висновки про формування загальнотеоретичних основ дослідження вітчизняної історії освіти та педагогічної думки як напрямку гуманітарних знань та навчальної дисципліни впродовж другої половини XIX – початку XX століття. Опрацювання джерел дозволило конкретизувати загальний стан сформованості історико-педагогічного знання протягом досліджуваного періоду, пріоритетні теоретичні розробки, характер поступальності чинників, що обумовлювали рівень розвитку означеного напрямку.

Доведено, що формування загальнотеоретичних основ вітчизняної історії освіти та педагогічної думки відбувалось під впливом соціокультурних чинників, еволюції соціальних ідей, розвитку напрямків історії, соціології, політології, культури, етики, релігії. Саме ці імперативи обумовили предметну диференціацію та інтеграцію напрямку, систематизацію та змістове структурування. Соціокультурні умови поступу науки мали неоднозначний характер. Це створювало об'єктивні можливості для альтернативності оцінок історико-педагогічних процесів, явищ.

Вивчення спеціальних досліджень другої половини XIX – початку XX століття дозволило зробити висновок, про те, що автори, приступаючи до відтворення історико-педагогічного процесу, формулювали, певним чином, мету дослідження, схему змісту, послідовність подання та відбір фактичного матеріалу. Поступово, у контексті викладу змісту обраної теми, конструювались і ті основи, які по-суті репрезентували працю як частину науково-теоретичної реконструкції конкретної освітньої проблеми.

Громадсько-політична, світоглядна, наукова позиція авторів, особливості джерел та авторської думки попередників розгляду, обумовили означення основних траєкторій відображення історико-педагогічних явищ: офіційно-державної та національно-орієнтованої. Еволюція теоретичних основ предмета історії освіти підпорядковувалась загальній парадигмі знання, згідно

якої кожен рефлексивно намагався сприяти структуротворенню наукового напрямку.

Аналіз та систематизація історико-педагогічних джерел другої половини XIX – початку XX століття свідчать про те, що праці історико-педагогічної проблематики еволюціонували як кількісно, так і змістовно - від описових фактографічних розвідок та публікації джерел з коментарями до створення аналітичних, узагальнюючих праць. Сприяло ефективності те, що для розгляду проблеми автори залучали широкий спектр наукових методів: ретроспективний, архівний, статистичний, історико-порівняльний, екстраполяції тощо. Дослідники висвітлювали історико-педагогічні явища різнобічно, використовуючи з цією метою дані історії, філософії, етнографії, релігієзнавства, соціології, культурології, розглядаючи феномен на широкому соціокультурному фоні. На підставі вивчення та аналізу історико-педагогічних джерел були конкретизовані загальнотеоретичні особливості досліджень. Зокрема, уникнення авторами орієнтації на загальноісторичну періодизацію, означення фактора межі педагогічного явища, галузі освітнього знання чи напрямку; спроба ретроспективи історико-педагогічного явища у процесі дальшого удосконалення системи освіти та виховання; переорієнтація способу дослідження з описово-констатуючого на аналітичний.

Вивчення джерельної бази навчальних закладів (Київського, Харківського, Одеського університетів, Київської духовної академії, Ніжинського історико-філологічного інституту та ін.) впродовж досліджуваного періоду дозволило зробити висновки про започаткування процесу інституціалізації напрямку. Авторські підручники з історії педагогіки та академічні курси характеризувались своєрідністю філософсько-історичних підходів до структуризації навчального матеріалу: традиційного, тематико-хронологічного (у М.Маккавейського, М.Демкова, В.Роднікова), концентрування курсу навколо окремих визначальних тем (у М.Лавровського, М.Лілесва), використання елементів проблемного підходу (у П.Юркевича, С.Гогоцького). Історико-педагогічний процес розглядався у взаємозв'язку із соціальним, морально-духовним та політичним розвитком суспільства, з його культурними та національними традиціями. Через залучення методів наукового пізнання учені намагались означити проблеми, що сприяли конкретизації специфіки вивчення світового історико-педагогічного процесу. Зокрема, висвітлення взаємозв'язків вітчизняної та зарубіжної педагогіки, спеціальний розгляд прогресивних педагогічних концепцій, дослідження історії освіти у контексті духовних орієнтацій доби. Все це доводить фундаментальність та високий теоретичний рівень навчально-методичної літератури, лекційних тем з історії педагогіки.

Комплексне дослідження проблеми засвідчує, що у працях другої половини XIX – початку XX століття авторами здійснювались спроби систематизації теоретичних основ історії освіти. Ученими були сформульовані проблеми розробки понятійно-категоріального інструментарію напрямку історії освіти. Зокрема, з'ясування місця історії педагогіки у системі наук гуманітарного циклу; означення дефініції та предмета історії педагогіки; характеристика провідних функцій та завдань; наукове та практичне значення історико-педагогічних досліджень; розробка періодизації світового та вітчизняного історико-педагогічного процесу. Міждисциплінарний характер розгляду проблематики додавав конкретизації до основ цілісності знання як теоретичного, а не прикладного (у розвідках П.Редкіна, П.Юркевича, С.Гогоцького).

Характеризуючи особливості науково-педагогічної спадщини авторів та зміст джерел другої половини XIX – початку XX століття, слід вказати, що загальна еволюція теоретичних основ історико-педагогічного дослідження здійснювалась не лише шляхом механічної диференціації тематики праць та накопиченням знань про школу та педагогічні погляди діячів, а й через докорінну трансформацію уявлень про місце освіти в житті кожної особистості, державному розвитку тощо. Історія педагогіки поступово формувалась як окремий науковий і навчальний напрямок, що має власні загальнотеоретичні засади.

Здійснений у дисертації цілісний і систематичний аналіз формування загальнотеоретичних основ дослідження історії освіти та педагогічної думки в Україні другої половини XIX – початку XX століття репрезентує можливість до подальшого вивчення проблеми. Перспективи майбутніх досліджень проблеми пов'язані, передусім, з поглибленням аналізу та систематизації історико-педагогічного доробку окремих, згаданих у роботі речників вітчизняної педагогіки. Предметом подальших розвідок може стати всебічний аналіз навчальних курсів з історії педагогіки у різних типах закладів освіти (університетах, інститутах, гімназіях, семінаріях) на різних етапах їх існування за різних суспільних та соціокультурних умов. Потребують детального вивчення теоретичні засади духовної освіти, та, зокрема, розвиток концепції духовного виховання особистості в історії вітчизняної педагогічної думки. Актуальним залишається питання дослідження генезису понятійно-категоріального апарату історії освіти та педагогічної думки, аналіз методологічних основ конкретно означеного напрямку.

Основний зміст дисертації відображено у наступних публікаціях

1. Черкасов О.В. До питання пропедевтики навчального курсу «Історія педагогіки» (педагогічна спадщина С.С.Гогоцького) // Рідна школа. - 2001. - №12. - С.70-71;
2. Черкасов О.В. Науково-педагогічна спадщина Миколи Маккавейського // Наукові записки: Збірник наукових статей НПУ імені М.П.Драгоманова.- К.: НПУ, 2001. - Вип.38. - С.126-131;
3. Черкасов О.В. Історіографія освіти Київської Русі наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. // Початкова школа. - 2002. - №2. - С.55-57;
4. Черкасов О.В. Університетські навчальні курси з історії педагогіки (аналіз навчальних програм ІІ пол. ХІХ – початку ХХ ст.) // Наукові записки НПУ імені М.П.Драгоманова.- К.: НПУ, 2001. - Вип.44. - С.131-136;
5. Черкасов О.В. Тенденції визначення понятійного апарату історії освіти та педагогічної думки в Україні як напрямку наукових знань (друга половина ХІХ – початок ХХ століття) // Наукові записки НПУ імені М.П.Драгоманова. - К.: НПУ, 2003. - вип. 50. - С. 179 – 183.
6. Черкасов О.В. Братські школи України у висвітленні вітчизняних діячів другої половини ХІХ – початку ХХ ст. // Український історичний журнал. - 2002. - №3. - С.74-84;
7. Черкасов О.В. Пропедевтика систематизації історико-педагогічних знань в Україні (ІІ пол. ХІХ – поч. ХХ ст.) // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія.- Зб.статей. - Ч.2. - К.: Педагогічна преса, 2000. - С.223-227;
8. Черкасов О.В. До питання вивчення дисциплін педагогічного циклу у вищій школі // Матеріали Всеукраїнської Науково-практичної конференції «Проблеми вищої педагогічної освіти у світлі рішень ІІ Всеукраїнського з'їзду працівників освіти і виступу президента України Л.Д.Кучми. - К.: НПУ, 2001. - Ч.4. - С.171-173.
9. Черкасов О.В., Вовк Л.П., Падалка О.С. Персоніфікований систематизатор-хрестоматія досліджень генези історико-педагогічних знань в Україні (ІІ пол. ХІХ – поч. ХХ ст.) - К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2002. – 99 с. Автору належать розділи, що присвячуються характеристиці науково-педагогічної спадщині С.Гогоцького, В.Доманицького, Ф.Зеленогорського, М.Лавровського, М.Лілеєва, М.Маккавейського, С.Миропольського, Г.Попова, В.Роднікова, А.Степовича, Ф.Титова, К.Харламповича, П.Юркевича, В.Різниченка; бібліографічні покажчики праць учених, які представлені на сторінках посібника.

АНОТАЦІЯ

Черкасов Олексій Володимирович. Формування загальнотеоретичних основ дослідження історії освіти в Україні (друга половина XIX – початок XX століття). - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. - Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 2004.

У дисертації аналізуються тенденції формування загальнотеоретичних основ дослідження історії освіти та педагогічної думки в Україні у другій половині XIX – на початку XX століття.

На основі вивчення широкого комплексу архівних, рукописних і опублікованих джерел проаналізовано політичні та соціокультурні умови та етапи виокремлення історико-педагогічного знання в окремий напрямок теоретичного пошуку.

Характеризуються принципи розгляду проблем історії освіти у працях вітчизняних авторів, яких можна віднести до числа початківців конструювання та вивчення загальногуманітарних наук. Чільне місце відводиться характеристиці процесу інституціалізації означеного наукового напрямку.

У дослідженні розкриваються особливості формування понятійно-категоріального апарату історії освіти, характеризується варіативність періодизації історико-педагогічного процесу. Виділено, як структуротворчі варіанти дефініції предмету, завдань, функцій та періодизації історико-педагогічного процесу.

Ключові слова: вітчизняна історія освіти та педагогічної думки, загальнотеоретичні основи історико-педагогічних знань, номінаційні особливості історико-педагогічних джерел, теоретичні підходи до періодизації історії педагогіки, понятійно-категоріальний апарат наукового напрямку.

АННОТАЦИЯ

Черкасов Алексей Владимирович. Формирования общетеоретических основ исследования истории образования в Украине (вторая половина XIX – начало XX вв.). - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. - Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев, 2004.

Содержание работы состоит из следующих компонентов: введение, три раздела, выводы к каждому разделу, общие выводы, список основных источников и литературы.

Во введении обоснована актуальность темы, территориальные и хронологические рамки исследования, проанализирована источниковая и методологическая база, степень научной разработки проблемы, определены объект, предмет, цель и задачи исследования, указано на теоретическое и практическое значение работы, научную новизну ее результатов, поданы сведения об апробации основных положений.

В разделах диссертации на основе изучения педагогической, исторической, историко-педагогической, философской, историко-психологической, социально-философской литературы и интерпретации архивных источников исследована и обобщена проблема формирования общетеоретических основ отечественной истории образования и педагогической мысли во второй половине XIX – начале XX века. С этой целью автором осуществлен анализ развития историко-педагогического знания в течение исследуемого периода, конкретизированы приоритетные объекты теоретических поисков ученых, выявлена динамика методического становления истории педагогики как самостоятельного научного направления и академической дисциплины. Доказано, что формирование общетеоретических основ предмета исследования проходило под влиянием совокупности социокультурных факторов, философских, педагогических, исторических идей и концепций, развития системы гуманитарных дисциплин – педагогики, истории, философии, культурологии и пр. Указанные императивы обусловили предметную дифференциацию и содержательное структурирование историко-педагогических исследований.

В контексте рассмотрения отдельных направлений историко-педагогических работ (история отечественной и зарубежной школы, деятельность отдельных учебных заведений, персоналии педагогов и другие) диссертантом проанализированы характерологические основы предметного становления указанного направления.

Подчеркнуто, что исследования историко-педагогической проблематики развивались как количественно, так и качественно, содержательно: от создания описательных фактографических работ и публикаций комментированных источников до аналитических систематизированных монографий. Приоритетное значение при этом приобретала система гносеологических методов: ретроспективного, архивного, статистического, историко-сравнительного, экстраполяции и других. Историко-педагогические исследования второй половины XIX – начала XX века характеризовались применением конкретно-исторического подхода, максималистского использования документальных источников

К общетеоретическим особенностям исследований следует отнести: стремление авторов избежать ориентации на общеисторическую периодизацию и конкретизировать фактор временных границ педагогического феномена, попытка ретроспективы историко-педагогического явления в процессе дальнейшего реформирования системы воспитания и образования, переориентация способа написания исследования – от описательно-констатирующего к аналитическому. Историко-педагогический процесс рассматривался авторами во взаимосвязи с социальным и политическим развитием общества, его культурными и национальными традициями. Работы характеризовались последовательностью, аргументацией, наличием аналитических сравнений с зарубежными педагогическими процессами. Появление историографического анализа в исследованиях свидетельствовало о наличии научного, ретроспективного подхода к изложению материала.

Автором выявлены особенности процесса институционализации истории педагогики как учебной дисциплины в отечественных учебных заведениях разных типов (университетах, духовной академии, институтах). В процессе комплексного изучения историко-педагогических источников и литературы конкретизированы способы организации учебного материала – философско-исторический (П.Юркевич), традиционный, тематико-хронологический (М.Маккавейский, М.Демков, Ф.Зеленогорский), концентрирование курса вокруг отдельных приоритетных тем (Н.Лавровский, М.Лилеев), проблемно-тематический (С.Гогоцкий).

В диссертации последовательно исследованы тенденции становления понятийно-категориального аппарата истории образования (подходы к формулировке дефиниций предмета истории педагогики, ее функций, задач, научного и культурологического значения). Систематизация и анализ историко-педагогических источников второй половины XIX – начала XX века позволили охарактеризовать вариативность структурно-логического построения периодизации истории педагогики. Среди подходов: тематико-хронологический, соотносящийся с конкретными этапами общей истории (у М.Демкова, Г.Попова, А.Белявского); синхронный, при котором характеристика этапов развития отечественной педагогики интегрировалась в тематику истории мировой школы и педагогической (А.Селиханович). Проблемно-хронологический подход допускал группирование историко-педагогических проблем вокруг важнейших проблемных блоков (например, историко-генетический анализ воспитательного идеала в условиях разных цивилизаций). Автором аргументируется положение о том, что общая эволюция основ историко-педагогического исследования развивалась в

контексте трансформации представлений о месте образования в жизни личности, государственном и культурном развитии страны.

В работе сформулированы рекомендации по использованию опыта отечественных историков педагогики исследуемого периода в современных условиях.

Ключевые слова: отечественная история образования и педагогической мысли, общетеоретические основы историко-педагогических знаний, номинационные особенности историко-педагогических источников, теоретические подходы к периодизации истории педагогики, понятийно-категориальный аппарат.

ANNOTATION

Cherkasov Olexiy Volodymyrovych. The forming of general theoretical principles of investigations history of education in Ukraine (the second half of XIX – beginning of XX century). – Manuscript.

Thesis for seeking a scientific degree of Master of Pedagogical sciences. Speciality 13.00.01 – theory and history of Pedagogy. National Pedagogical University after M.P.Dragomanov. – Kyiv, 2004.

In the dissertation the forming of general theoretical principles of investigations history of education and pedagogical thought in Ukraine are investigated.

The author of the thesis used in his work intersubject method. It makes possible to reconstruct the mechanism of interaction in the system “science and society” and functioning ukrainian history-pedagogical direction of science in the period of the political liberalism of the renaissance of the national culture and alitativity of the pedagogical knowledge.

On the basis of wide range of the archive and published sources the author of the thesis analyses the political, social and cultural conditions registration history-pedagogical knowledge in individual direction of theoretical researching.

Much attention is paid to the interpretations of the nominal peculiarities of history-pedagogical investigations. Grate attention is paid to the interpretations of the process of institutionalization given scientific direction. In the dissertation the process of forming terminological and conception apparatus of history of pedagogic are investigated.

The main results thesis and conclusions can be used in teaching pedagogics, history of pedagogics, history of Ukraine, study of local lore as well as in the process of preparing manuals and methodical handbooks.

Key words: Ukrainian history-pedagogics and pedagogical thought, common theoretical principles of hystory-pedagogical sciences, nominal peculiarities to the hystory-pedagogical sources, terminological and conception apparatus.